

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА МОРАЛЬНОСТІ

У роботі надано кримінологічну характеристику кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності. Розглянуто окремі показники кримінальної протиправності проти громадського порядку та моральності за останні три роки: її рівень, рівень судимості, структуру, місце в структурі загальної кримінальної протиправності. Надано узагальнений кримінологічний портрет особистості хулігана.

Ключові слова: кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності, хуліганство, рівень кримінальної протиправності, рівень судимості, особистість злочинця.

The paper provides a criminological description of criminal offenses against public order and morality. Some indicators of criminal illegality against public order and morality for the last three years are considered: its level, level of criminal record, structure, place in the structure of general criminal illegality. A generalized criminological portrait of the hooligan's personality is given.

Key words: criminological characteristics of criminal offenses against public order and morality, hooliganism, level of criminal illegality, level of criminal record, personality of the offender.

В работе предоставлена криминалогическая характеристика уголовных преступлений против общественного порядка и нравственности. Рассмотрены отдельные показатели уголовной противоправности против общественного порядка и нравственности за последние три года ее уровень, уровень судимости, структуру, место в структуре общей уголовной противоправности. Предоставлено обобщенный криминалогический портрет личности хулигана.

Ключевые слова: криминалогическая характеристика уголовных преступлений против общественного порядка и нравственности, хулиганство, уровень уголовной противоправности, уровень судимости, личность преступника.

Вступ. Останніми роками в Україні відбувається збільшення соціально негативних явищ, які порушують громадський спокій. В результаті зростання насильства і жорстокості серед населення порушується громадський порядок, моральність, заподіюється шкода правам і законним інтересам громадян, суспільству та державі в цілому. До подібних проявів антигромадської поведінки належать кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності. Вчинення даних кримінальних правопорушень свідчать про нагальну потребу

захисту суспільної моралі у сфері шанобливого ставлення до прав людини. Вищенаведене актуалізує розгляд кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності, яка може допомогти у розробленні дієвих шляхів їх попередження.

Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності було предметом аналізу в дослідженнях таких вчених як А.Баб'як, О. Бандурка, В. Горбачевський, С. Гусаров, О. Джужа, О. Долженков, В. Захаров, О. Коломоєць, О. Костенко, В. Лисюк, В. Некрасов, Д. Никифорчук, В. Ортинський, Ю. Орлов, М. Погорецький, В. Пчолкін, В. Плукар, М. Стащак, В. Шендрик, О.Юхно та ін. Однак, кримінологічні показники, стан та тенденції даного виду правопорушень на сьогодні потребують подальшого вивчення.

Основний зміст. Захист суспільної моралі є конституційним обов'язком держави та складовою захисту національної безпеки України. Захист суспільної моралі полягає в найбільш узагальненому вигляді у відродженні духовних цінностей Українського народу, захисті та примноженні культурного надбання, збереженні національної та культурної спадщини, підтримці розвитку культури і мистецтва, протидії негативним явищам у соціально-духовній сфері.

Кримінальний кодекс України 2001 р. встановив відповідальність за кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності в розділі XII, який спершу передбачав 13 статей (ст. ст. 293-304 КК) [1]. Сьогодні розділом XII «Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності» Особливої частини КК України передбачено 15 статей (статті 293–304 КК України), що містять 38 заборонювальних норм та 3 роз'яснюючі норми [2, с.7], які доповнені двома примітками (статті 301, 303 КК України). Заохочувальних чи компромісних норм даний розділ не передбачає. Структура заборонювальних норм традиційна: диспозиція та санкція [3, с. 110].

Кримінологічний аналіз кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності передбачає розгляд показників, до яких слід відносити абсолютні рівні злочинності та судимості, коефіцієнти злочинності та динаміку злочинності [4, с. 103]. На теперішній час коректніше говорити про показники кримінальної протиправності або кримінально протиправної активності, оскільки вищезазначеним розділом передбачено не лише злочини, але й кримінальні проступки.

Під показником рівня у кримінології розуміють кількісну

характеристику, яка являє собою абсолютну кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та осіб, що їх учинили, на певній території за конкретний проміжок часу (за місяць, квартал або рік) [5, с. 36]. Аналіз цього показника розпочинають із фіксації максимальних значень явищ, що пов'язані безпосередньо з самими кримінальними правопорушеннями.

Відповідно до статистичної інформації, яку надає Офіс Генерального прокурора, максимальна кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності становила в 2018 році – 8263; у 2019 році – 6576; у 2020 році – 5756. Середній рівень за період 2018-2020 рр. становив 6865 кримінальних правопорушень [6]. Як бачимо, спостерігається тенденція до зниження зареєстрованої кількості кримінальних правопорушень даного виду, що співпадає з тенденціями динаміки загальної кримінальної протиправності. У структурі в цілому кримінальної протиправності кримінальні правопорушення проти громадської безпеки становлять 1,2%.

Вищезазначені показники свідчать, що кожного року в Україні існував свій рівень кримінальної протиправності проти громадського порядку та моральності [7, с. 74], що пов'язано з ознакою іррегулярності, притаманною злочинності (кримінальній протиправності) загалом.

Якщо проаналізувати окремі кримінальні правопорушення, що структурно входять до цієї групи, то можливо виокремити найбільш характерні з них, зареєстровані в минулому році, а саме: хуліганство (ст. 296 КК України) (у 2020 р. обліковано 2513 кримінальних правопорушень); ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК України) (1153 обліковано); наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого (ст. 297 КК України) (1081 обліковано); сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 КК України) (обліковано 341), жорстоке поводження з тваринами (ст. 222 КК України) та втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність (ст. 304 КК України) (160 обліковано) [6].

Найменш розповсюдженими у структурі кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності у 2020 році виявились наступні кримінальні правопорушення: незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини; ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість

та дискримінацію; знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду (останніх взагалі не зареєстровано).

Важливий аспект для аналізу в межах такого показника як рівень кримінальної протиправності – фіксація максимальної кількості явища, пов'язаного з особою, що вчинює кримінальне правопорушення. За 2020 рік в Україні зафіксована кількість осіб, яким вручено повідомлення про підозру і які вчинили хуліганство – 1809; наругу над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого – 187; сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією – 45; втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність – 93; жорстоке поводження з тваринами – 51 [6]. Як бачимо, дані показники суттєво відрізняються від попередніх указаних, особливо що стосується наруги над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого (у 5,8 разів менша кількість осіб, яким повідомлено про підозру від зареєстрованих фактів).

Рівень судимості за кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності доцільно висвітлювати за даними Державної судової адміністрації України за 2018–2020 роки. Ці статистичні дані містять соціально-демографічну та кримінально-правову інформацію про осіб, засуджених за кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 296-304 КК України (кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності).

Максимальна кількість засуджених осіб за вчинення кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності становила в 2018 році 4233; у 2019 році – 3128; у 2020 році – 2448. Середній рівень судимості за кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності за період 2018-2020 рр. становив 3270 осіб.

При цьому рівень судимості загалом по Україні становив у 2018 році 122 973; у 2019 році – 102 170; у 2020 році – 94 798. Середній рівень судимості по Україні за період 2018-2020 рр. становив 106 647 осіб [9]. Як бачимо, за останні роки цей показник щороку знижується.

Зі статистичною інформацією щодо регіонального поширення кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності, їх поширеності в населених пунктах і впливу на них особливостей місцевості, у якій вони були вчинені, є певні проблеми. Це пов'язано з тим, що в сучасних Єдиних звітах про кримінальні правопорушення в той чи інший рік мова про такі дані не йде.

Але, спираючись на певні тенденції розвитку криміногенної обстановки в Україні та наукові дослідження, можливо відзначити, що:

- кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності вчиняються більше в містах, ніж у сільській місцевості;
- серед населених пунктів, де більше поширені кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності, виділяються обласні центри або міста обласного значення;
- найчастіше фіксуються кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності в Харківській, Дніпропетровській, Вінницькій, Львівській областях та м. Києві;
- найменший рівень злочинності зафіксований у Чернігівській, Черкаській, Рівненській та Полтавській областях.

У межах кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності важливо розглянути особистість злочинця. В межах нашого розгляду візьмемо особу-хулігана, оскільки хуліганство є одним з найбільш поширеніших форм посягань на громадську безпеку і правопорядок, як було показано вище. У процесі дослідження встановлено, що 95,2 % засуджених за хуліганство є чоловіки, і лише 4,8 % – жінки. Особам, які вчиняють хуліганство, притаманні такі риси, як рішучість, неконтрольованість дій, агресивність, самовпевненість через фізичну перевагу тощо [10, с. 203].

Найбільш поширена вікова група серед хуліганів – особи віком від 19 до 25 років (38,1 %). На другому місці – особи від 26-30 років (17,9 %), на третьому – 31-35 років (13 %). При цьому варто звернути увагу на категорію неповнолітніх хуліганів (осіб від 14 до 18 років), кількість яких становить 11,2 % [9, с. 203].

Судова практика свідчить про те, що 97,5 % осіб, засуджених за хуліганство, є громадяни України, 2,5 % – громадянами інших країн (Російської Федерації, Азербайджану та ін.).

Слід відмітити, що 76,8 % осіб, засуджених за хуліганство, не перебували у шлюбі, інші 23,2 % – на момент вчинення злочину були одружені. Також 22,7 % хуліганів мали на утриманні неповнолітніх дітей.

Вищу або незакінчену вищу освіту мали 17,5 %; у переважної більшості засуджених була повна загальна середня освіта (36,6 %), професійно-технічна (26,8 %) та базова загальна середня освіта (17,5 %) [10, с. 203].

Матеріали кримінальних провадження засвідчують, що особи, яких

було засуджено за вчинення хуліганства, передбаченого ч.ч.1-4 ст. 296 КК України, 77 % від загальної кількості засуджених перебували під час вчинення кримінального правопорушення в стані алкогольного сп'яніння. Суди у всіх цих випадках стан сп'яніння визнавали обставиною, яка обтяжує покарання. Проте ні на вид, ні на розмір покарання ця обставина не вплинула.

Отже, виходячи з вищенаведеного, можна скласти умовний, більш узагальнюючий, середньостатистичний портрет особистості хулігана-злочинця. Це особа чоловічої статі віком від 18 до 30 років, яка має середню освіту, неодружена, раніше не судима, непрацююча, матеріально не забезпечена, незадоволена своїм соціальним статусом, має зверхнє та зневажливе ставлення до оточуючих.

Висновки. Таким чином, під кримінальними правопорушеннями проти громадського порядку та моральності розуміють суспільно небезпечні протиправні діяння, що посягають на громадський порядок (стан суспільних відносин, що забезпечує спокійні умови суспільно корисної діяльності, відпочинку і побуту людей, недоторканність людини, її прав і свобод, власності, а також нормальне функціонування державних та інших суспільних інститутів) та моральності (суспільні відносини, що виникають у сфері культурного життя у зв'язку із збереженням будь-яких об'єктів, що мають історичну або культурну цінність; суспільні відносини, пов'язані із збереженням пам'яті про померлих; суспільні відносини, що виникають на основі захисту фауни; суспільні відносини, які забезпечують нормальний духовний і культурний рівень життя кожної особи; суспільні відносини, які забезпечують принцип вільного розвитку особистості, умови нормального розвитку та виховання неповнолітніх).

Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності, як і будь-яке кримінально протиправне явище, мають власні кількісні та якісні показники, що характеризують їх як самостійну групу кримінальних правопорушень. Дані показники почасти обумовлені і повторюють тенденції кримінальної протиправності в Україні загалом. Зауважимо, що останнім часом змінюється структура кримінальних правопорушень даного виду, збільшується частка жорстокого поводження з тваринами та втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, порівняно з попередніми роками, натомість зменшується кількість офіційно зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 300 КК України – ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що

пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію.

Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності свідчить про відносно стійку антисуспільну спрямованість особистості, що вчиняє такий вид кримінальних правопорушень, не нормативність поведінки, орієнтованість на посягання прав інших людей шляхом вчинення загальнокримінальних протиправних діянь, у тому числі із застосування насильства над особою.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.
2. Козаченко О.В., Мусиченко О.М. Кримінальне право України: Загальна частина: конспект лекцій-довідник. Миколаїв: Іліон, 2017. 298 с.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За заг. ред. В. Г. Гончаренко, П. П. Андрушка. К. : Форум, 2005. Книга 1. 750 с.
4. Артюхова В. В. Хуліганство: характеристика за кримінальноправовими та кримінологічними критеріями. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 6 (33). С. 103–115.
5. Кримінологія: питання та відповіді / Кол. авторів: Авдеев О.О., Васильєв А.А. та ін. ; за заг. ред. О.М. Литвинова. Х. : Золота миля, 2015. 324 с.
6. Статистична інформація про стан злочинності. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 19.04.2021)
7. Артюхова В. В. Хуліганство як кримінальне правопорушення. *Кримінальне правопорушення: національний та зарубіжний виміри: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (Одеса, 24 травня 2019 р.). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2019. С. 73–75.
8. Фіалка М. І. Злочини проти моральності: кримінологічний аналіз основних показників злочинності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 5. 287-292.
9. Статистична інформація рівня злочинності в Україні. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/28/infografika/suspilstvo/zlochynnist-ukrayini-yak-zminyuvalasya-sytuacziya-2013-2020-rokax> (дата звернення: 19.04.2021).
10. Артюхова В. В. Особа злочинця-хулігана (за матеріалами узагальнення судової практики). *Наука і правоохорона*. 2016. № 1. С. 197-204.